

SFATURILE LUI MATEI AL MIRELOR CĂTRE ALEXANDRU ILIAȘ: TEMATICĂ, RETORICĂ, LIMBAJ¹

Anca Mihaela Sapovici*

La începutul secolului al XVII-lea, scrierile parenetice revin în actualitatea vieții culturale românești prin *Sfaturile* lui Matei al Mirelor către Alexandru Iliăș. Inițiativa acestui autor se așeza în șirul unei bogate tradiții a speciei bizantine, pe care autorul versurilor protreptice o cunoștea bine. Cărturar cu o solidă educație, Matei a studiat la Constantinopol, fiind, apoi, numit protosinghel al Patriarhiei Ecumenice. Între 1596–1597 a fost trimis la Moscova, iar în 1599 la Lwow, unde a copiat și împodobit cu miniaturi mai multe manuscrise păstrate astăzi în biblioteci din întreaga lume. Din 1600 este numit arhimandrit al Marii Biserici din Constantinopol, iar din 1605, Mitropolit (onorific) al Mirelor Lichiei. Între 1606 și 1607 s-a aflat la Iași, în Moldova și apoi la Craiova. Cândva între 1607 și 1609 s-a mutat la Mănăstirea Dealu, de lângă Târgoviște, unde este numit egumen de voievodul Radu Șerban și unde a rămas până în 1624, anul morții sale.

Matei a fost cunoscut multă vreme mai ales pentru *Istoria* sa, sursă unică pentru evenimentele petrecute în Țara Românească între 1602 și 1618, această *Istorie* cunoscând, de-a lungul timpului, mai multe variante (Mihăilă, Zamfirescu 1969: 229–232; Vincent 1998: 306–308; Mazilu 1998: 142). O primă versiune a fost redactată de autor în perioada în care se refugiase din fața armatei principelui Gabriel Báthory la Mănăstirea Bistrița din Oltenia. La îndemnul egumenului mănăstirii, Teofil, Matei scrie o slujbă a Sfântului Grigorie Decapolitul (ale cărui moaște erau păstrate în ctitoria boierilor Craiovești), la începutul căreia va adăuga detalii referitoare la venirea sa în Țara Românească, la împrejurările care l-au determinat să se retragă la Bistrița precum și la urmările dezastruoase ale incursiunilor armatei principelui Ardealului. Intitulată *Memoriu despre motivele pentru care a fost scrisă această slujbă* (*Υπό μνημαδι' ηναιτία ναυτή η ακολουθία εγένετο*), această primă redacția *Istoriei* se păstrează într-un manuscris incomplet din Biblioteca Națională din Viena (Suppl. gr. 90, f. 5–28), fiind editată și tradusă de N. Iorga la sfârșitul secolului al XIX-lea (Iorga 1898: 45–51).

Sfaturile au fost, inițial, o „anexă” a celei de-a doua variante a acestei cronici, redactate în vremea successorului lui Radu Șerban, Radu Mihnea. Având, probabil, intenția de a istorisi împrejurările în care urcase pe tron noul domn, Matei

---

¹ Această lucrare este finanțată printr-un grant al Autorității Naționale pentru Cercetare Științifică și Inovare, CNCS – UEFISCDI, proiect nr. PN-II-RU-TE-2014-4-2162.

* Institutul de Lingvistică „Iorgu Jordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române; mihaela.sapovici@gmail.com.

amintește și evenimentele petrecute în vremea predecesorilor acestuia. Intitulată *Povestire pe scurt despre neașteptata cădere din domnie a lui Șerban Vodă, zis și Radu, și despre venirea în Țara Românească a lui Radu Voievod, fiul lui Mihnea Voievod* (Διήγησις σύντομος περὶ τῆς τοῦ Σερμπάνου Βοεβόδα τουκαὶ Ραδου λουπάρ' ἐλπίδατῆς ἡγεμονίας ἐκπεσοντος, καὶ Ράδουλου Βοεβόδα, υἱοῦ Μίμνα Βοεβόδα ἐντῆς Οὐγγροβλαχίᾳ εἰσελθόντος), această istorie (publicată în Iorga 1899: 7–25)² nu este decât o amplificare a evenimentelor prezentate în prefața la Slujba Sfântului Grigorie Decapolitul. La sfârșit, autorul adaugă câteva sfaturi versificate (patruzeci la număr) adresate domnului. Aceste versuri, fără virtuți literare deosebite, vor fi reconvertite în vremea domnului Alexandru Iliș, nepot al lui Alexandru Lăpușneanu și domn al Țării Românești (1616–1618) și al Moldovei (1620–1621 și 1631–1633), într-o adevărat discurs parenetic adresat domnitorului.

După detronarea lui Alexandru Iliș și înscăunarea succesorului său, Gavril Movilă, *Sfaturile* (al căror titlu este *Ἐδῶ γραφομεντίνας παρ'ἀναγγελίας ὅπου ἐν ουθετῆ σαμεντὸν ἐκλαμπρότατον ἀθθέντην Ἰωάννην Ἀλεξάνδρον βοεβόδα, ὅταν ἦτονεῖς τὸσκαμνίτου: Aici scriem oarece sfaturi pe care le-am dat prealuminatului domn Ioan Alexandru Voievod, pe când se afla în scaunul său*) vor fi anexate *Istoriei celor săvârșite în Ungro-Vlahia, începând de la Șerban Voievod, până la Gavril Voievod* (versificată și amplificată, această ultimă variantă a *Istoriei* redactate în vremea lui Radu Șerban acoperă perioada 1602–1618). Sfaturile sunt date de autor, care își încheie poemul moralizator astfel: „Fii sănătos, 7126, în Târgoviște, în luna lui Februarie 27. Al Măriei tale într-o rugător, Matei al Mirelor”. Anul 1667, propus de Russo, care se raporta în estimarea sa la data apariției la Veneția a poemului lui Antim Diacrusis (Rousso 1939: 166), intitulat *Διήγησις τοῦ δεινοῦ πολέμου τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ γενομένου* (*Povestire despre îngrozitorul război ce a avut loc în insula Creta*), în cuprinsul căruia sunt plagiați copios Stavrinis și Matei al Mirelor (Rousso 1939: 166–167), ca termen *ante quem* al primei ediții, a fost mult devansat de descoperirea de către Pidonia Komnini, în Biblioteca de la Viena (Vincent 2008: 275–276) a unei copii complete a ediției din 1638.

Matei și-a scris *Sfaturile* cu un ochi mereu atent la tradiția speciei parenetice. Majoritatea temelor atinse de el pot fi regăsite în toate oglinzile de tradiție bizantină, chiar dacă ordinea în care sunt tratate nu corespunde într-o totală măsură rețetei. Acest aspect poate fi remarcat în toate *oglinzile* postbizantine și se datorează, cel mai probabil, pierderii legăturii cu tradiția și în consecință a asumării unei mai mari libertăți în alegerea temelor și a ordinii în care acestea sunt tratate. Cu toate acestea, orice text parenetic cu pretenții se va deschide cu îndemnul la credință, la cinstirea lui Dumnezeu și a Bisericii, acestea fiind fundamentul oricărei stăpâniri autentice și al unei domnii legitime. Afirmarea acestor principii chiar de la început este un *must* al oricărei katoptre, constituind „nucleul în jurul căruia se construiește teoria politică [bizantină, n.n] și baza pe care se întemeiază ideologia imperială a Imperiului

² Iorga a folosit o reproducere după manuscrisul 502 din Biblioteca Metocului Sfântului Mormânt la Constantinopol, trimisă Academiei Române de către istoricul grec Manuil Ghedeon (Μανουὴλ Γεδεών). Se pare că *Povestirea* se mai păstrează într-un manuscris de la Athos, *Koutlounousiou* 250 (v. Rousso 1939: 162, n. 3).

Bizantin” (Παῖδας 2005: 31), iar *katoptrele* s-au numărat vreme îndelungată printre principalele instrumente de diseminare a dogmelor teologiei imperiale.

Așadar, *Sfaturile* afirmă încă de la început importanța credinței și a fricii de Dumnezeu:

Întâi de toate frica de Dumnezeu este începutul înțelepciunii./ Aceasta este temeliea dreptei judecăți./ Iar cel care a dobândit frica lui Dumnezeu/ S-a mântuit de moartea fiarei celei înțelegătoare (Legrand 1881: 279, stihurile 1361–1364).

Puterea pe care o deține conducătorul trebuie să fie, prin urmare, exercitată ca slujire a lui Dumnezeu. „Domnești slujindu-l pe Dumnezeu și-L slujești domnind”³, îi scria papa Leon I împăratului Marcian în secolul al cincilea, iar diaconul Agapet îl sfătuia pe împăratul Arcadie:

Cu dregătoria decât toate mai înaltă cinstit, cinstește, împărate, mai presus de toate, pe Acela care de această cinstire te-a învrednicit, pe Dumnezeu, căci după chipul împărăției Lui cerești e întocmirea stăpânirii tale pământești, cu schiptrul domniei te-a dăruit ca pe oameni păzirea dreptății să-i înveți și de nesocotirea ei să-i dezveți, de legile dreptății stăpânit și peste supuși potrivit legii împărățind (Agapet, Capitolele povățuitoare, în Tanașoca 2009: 197).

Același principiu este afirmat din primele rânduri și în *Sfaturile* lui Matei. În capitolul *Căci domnii trebuie să aibă frică de Dumnezeu și să fie judecători drepecți*, autorul recomandă destinatarului sfaturilor sale să nu țină cont desituția socială sau materială a împričinaților, căci, în exercitarea calității sale de judecător suprem, domnul se aseamănă lui Dumnezeu:

Căci datorezi multe, fiindcă multe ai luat/ De la Dumnezeu cel înalt multe șanse./ Te-a înălțat și te-a făcut tuturor domn/ Și ai datorie să te temi de el mai mult decât toți, cu teamă mare./ Să fii judecător drept, fără cuget înalt./ Să deosebești adevărul, după lege./ Să nu te uiți la față, nici să primești daruri./ Nici să cauți de-i boier sau de-i țaran./ Ci numai să vezi fără osebire fapta fiecăruia/Și să iei hotărârea cuvenită, după rânduială (Legrand 1881: 280, stihurile 1385–1392).

Pe lângă afirmarea principiilor fundamentale ale instituției monarhice de tip teocratic, parezele se remarcă prin conținutul lor prescriptiv. Ele creează o imagine alternativă, ideală, prezentând lucrurile așa cum ar trebui să fie (Panou: 15). Oglinzile principiilor și în general textele admonitorii „allow man not only to discover his own image and, therefore, to know himself better, they also enable him by means of the visible to access the invisible” (Panou: 15). Oglinzile principiilor și, în general, textele

³ Ep. 142. 1, J. D. Mansi, *Sacrorum consiliorum nova et amplissima collectio*, Florența 1769, VI. 305 – PL. 54. 1111 A, cf. Καραγιανόπουλος 1992: 25.

admonitorii se referă la îndatoririle conducătorului față de sine și față de cei pe care-i conduce: continua strădanie de autoeducare și cultivare a virtuților, operele de binefacere, îndatorirea de a fi întotdeauna un model pentru semeni, grija continuă față de supuși, urmarea sfaturilor bune.

Parezele de tradiție bizantină insistă în primul rând asupra virtuților creștine care îl pot ajuta pe conducător să-și îndeplinească rolul în mod optim. Ținta este asemănarea cu modelul stăpânului ceresc. Virtuțile atribuite prin tradiție bunului suveran, precum bunătatea, blândețea, calmul, înfrânarea, dreptatea, filatropia, virtutea, bărbăția și înțelepciunea aparțin, în fond, retoricii oficiale asociate tronului.

În *Sfaturi*, este evidentă, însă, și influența modelului românesc pe care Matei l-a avut drept reper. Tematica comună cu *Învățăturile lui Neagoe* poate fi decelată în următoarele capitole: *Căci se cade ca domnii să nu facă nimic fără sfat*, *Căci nu se cade să-și calce domnii jurământul*, *Căci se cade domnilor să fie în pace cu vecinii lor*, *Și hotarele țării se cuvine să fie bine păzite*, *Căci este de folos ca domnii să nu fie mândri, ci moderați*, *Despre spovedanie și împărtășirea cu preacuratele Taine a tuturor celor din Palat* (v. Sapovici 2016: 401–402). În cazul altor capitole, care îndeamnă la cinstirea sărbătorilor, la milostenie și la ajutorarea săracilor, la feciorie, înțelepciune și la stăpânirea poftelor celor rele ale trupului sau la faptul că domnul nu trebuie să se îmbete, deși temele vehiculate sunt întâlnite și în *Învățăturile lui Neagoe*, nu putem avea certitudinea că, în tratarea lor, Matei s-a inspirat din această sursă, ele putând fi regăsite în toate operele parenetice de tradiție bizantină.

Sfaturile pun în evidență și un spațiu inovator generos. Spre deosebire de parezele bizantine clasice, *katoptra* lui Matei al Mirelor livrează sfaturi adaptate contextului sociopolitic în care au fost scrise. Observațiile sale privesc neorânduiala și precaritatea instituțiilor și a infrastructurii precum și absența instrucției publice. În capitolul *Și hotarele țării se cuvine să fie păzite*, autorul avertizează pe domn asupra pericolului depopulării țării datorat abuzurilor și nedreptăților de tot felul la care hărăcerii (*haratzareii*), adică colecții de taxe, îi supun pe localnici:

Că prăpădesc locul tău și nu au rușine,/ Prăpădesc, prăpădesc de tot locul tău,
întreaga țară./ În alte părți fug din pricina nedreptății./ S-au umplut granițele
Ardealului/ Din pricina deselor haraciuri și a multelor dări/ Și a greutăților
celor ce muncesc (Legrand 1881: 285, stihurile 1536–1541).

Starea precară în care se găseau drumurile și, în general, infrastructura administrativă, este adusă și ea în atenția voievodului ca motiv acut de îngrijorare. Sfaturile egumenului de la Dealu îndeamnă spre eforturi de creare a unui confort minim și de civilizare a spațiilor publice. În capitolul *E de trebuință să se facă poduri și puțuri pentru drumeși*, ne întâmpină tabloul trist al unei societăți ce se zbate din răspuțeri pentru supraviețuire. Gestul reparator prin care domnul e chemat să intervină e interpretat în cheie creștină:

Încă, prealuminate, și aceasta să faci:/ Acolo unde sunt noroaie și ape, să faci
poduri,/ Ca să treacă oamenii și să-ți mulțumească/ Și lui Dumnezeu să se roage

pentru tine./ De multe ori am trecut prin asemenea locuri/ Și am văzut cum se primejduiau și animalele și oamenii./ Unui sărac boii împreună cu carul îi zăceau în apă, împotmoliți în noroi/ Și nu puteau să iasă. M-a durut sufletul/ Și am pus să-i scoată cu caii mei./ Încă de atunci mi-am pus în minte să te rog/ Să faci binele acesta – de voi putea –/ Drept care, te rog din toată inima./ Fă această faptă de suflet, această slujire./ Și Dumnezeu cel sfânt te va răsplăti/ Pentru iubirea de săraci, sănătate trimițându-ți (Legrand 1881: 310–311, stihurile 2235–2250).

Pledoaria pentru introducerea și susținerea materială și a instrucției, deși de influență umanistă, e justificată prin argumente ce țin de viziunea antropologică creștină. Așadar, neștiința de carte este „nor greu” și „mare” ce acoperă „soarele”, adică sufletul și mintea omului. Metaforele antinomice pe care le utilizează autorul sunt de impact și vor fi avut efectul scontat asupra destinatarului *Sfaturilor*.

Sub aspect lingvistic, *Sfaturile* lui Matei către Alexandru Iliș pun în evidență un fenomen socio-lingvistic cu o bogată ilustrare în perioada fanariotă: schimbările de cod dintre greacă și română. Conceptul de schimbare de cod implică două sau mai multe coduri lingvistice diferite, pe care un vorbitor le folosește simultan. În Țările Române, fenomenul a fost favorizat de prezența tot mai semnificativă a elementului etnic grecesc începând cu primele decenii ale secolului al XVII-lea. Câteva exemple de schimbări de cod în *Sfaturile lui Matei al Mirelor către Alexandru Iliș*: **βοηβόνδα** (355 titlu), **βοεβόδας** (827, 1156 titlu, 1324 titlu), **βόδας** (1074)⁴ < „voievod, vodă”, **Δόμνα** (642 titlu, 661, 669, 683, 755, 1077, 1961) < „Doamna”, (τοῦς) **καλαράσηδαις** (987) < „călărași”, **(τὴν) κούρτην** (424, 1384) < „curtea” (Ac., sg., fem.), **(τὴν) λεζιατζέρει** (1418, 1424) < „legea țării” (Ac., sg., fem.), **(τὴν) λέζα** (1425) < „legea” (Ac., sg., fem.), **Ὀτζηνα** (1573) < „obcina”, **σφάτον**⁵ (116) < „sfat”, **τάπμαρον** (852) < „tabără”, **(τὴν) Τζάραν** (92, 253, 271, 277, 387, 398, 573, 591, 773, 803, 842, 985, 1211, 1520) < „Țara” (Ac., sg., fem.), **(οἱ) τζοκόντιτζες** (1526, 1544) < „ciocoi” (N., pl., masc.).

Schimbările de cod apar la Matei doar în texte care au destinatar român sau care au ca referent spațiul socio-politic și cultural românesc. Astfel, în *Plângerea Constantinopolului* nu întâlnim nici măcar o schimbare de cod cu româna. Aceeași observație este valabilă și pentru celelalte texte ale lui Matei: versiunile mai vechi ale *Istoriei*, slujbele sau canoanele⁶. Una dintre funcțiile principale desemnate acestor schimbări de cod cu româna acoperirea realităților lexicale specifice mediului sociopolitic și cultural românesc, pentru care greaca epocii nu oferă o soluție rezonabilă, precum *λέζα* și *λεζιατζέρει*: „Υστερον θέλουν χαλασθή η κρίσεις που νακάμη/εάντην *λέζιατζέρει* θέλης ναπαραδράμης/όμως κανμετην *λέζα* αυτήν, καντε και μετον νόμον,/κρινε πάντα το δίκαιονεις του θεού τον δρόμον” (Mai târziu vor fi stricate judecățile pe care le faci/Dacă de legea țării nu ții

⁴ Am indicat de fiecare dată între paranteze numărul stihului în care se regăsește ocurența citată.

⁵ Scris greșit *εφάτον*.

⁶ Vezi Sapovici 2017.

seamă/Însă, fie cu legea aceasta, fie cu cea a împărăției/Judecă întotdeauna cu dreptate, pe calea lui Dumnezeu”, *Istoria*, stihurile 1423–1426).

Pe de altă parte, adresându-se unor personaje influente din țara sa de adopție, Matei încerca, desigur, să-și atragă bunăvoința destinatarilor scrierii sale. Alternarea celor două limbi este, prin urmare, și o strategie textuală prin care autorul desemnează destinatarul, demonstrând implicare personală în realitățile momentului. Matei era un bun cunoscător al limbii române, pe care o vorbea, probabil cu ușurință, de vreme ce era convocat în diverse procese judecate de domn în divan. O dovedește, de altfel, documentul scris de el în română, în 28 aprilie 1623 (Simonescu 1966: 85). În acest sens, schimbările de cod cu româna din textele sale sunt și o demonstrație de virtuozitate.

Fiind printre primii autori în textele cărora poate fi decelat fenomenul alternării celor două coduri lingvistice (româna și greaca), inițiativa lui Matei poate fi socotită premergătoare. Unele dintre schimbările de cod cu româna utilizate de el sunt semnalate de Iorga în documentele redactate la sfârșitul secolului anterior, altele se datorează exclusiv autorului nostru. Matei s-a numărat, așadar, printre creatorii unei „mode” culturale, specifice spațiului sociopolitic românesc.

În ceea ce privește valoarea literară a versurilor moralizatoare adresate de Matei domnului Țării Românești, acestea sunt scrise în greaca populară, sunt bine ritmate și rimate, dar nu fac dovada unui talent poetic deosebit. Matei este mai degrabă un bun povestitor, argumentându-și sfaturile prin pilde din *Evanghelie* sau din tradiția Bisericii, fără să filozofeze prea mult, pe marginea lor, așa cum face, de pildă, Neagoe. Are o sensibilitate aparte în ceea ce privește problemele sociale ale timpului și dă o importanță deosebită implicării domnului în rezolvarea acestora. Scrie cu curaj și fără menajamente, insistând asupra dezechilibrului social și a sărăciei poporului, a inculturii și a situației precare în care se afla Țara Românească în acea vreme.

Concluzii

Deși respectă direcțiile tematice și retorice generale recomandate de tradiția speciei parentice, demersul lui Matei nu este decât parțial mimetic. *Sfaturile*, alcătuite pentru a fi îndreptar monarhului în exercițiul funcțiunii, sunt contextualizate și adesea foarte pragmatice. În ceea ce privește valoarea literară a versurilor moralizatoare adresate de Matei domnului Țării Românești, acestea sunt bine ritmate și rimate, dar nu fac dovada unui talent poetic deosebit. Matei este mai degrabă un bun povestitor, argumentându-și sfaturile prin pilde din *Evanghelie* sau din tradiția Bisericii, fără să filozofeze prea mult, pe marginea lor, așa cum face, de pildă, Neagoe. Are o sensibilitate aparte în ceea ce privește problemele sociale ale vremii și dă o importanță deosebită implicării domnului în rezolvarea acestora. Scrie cu curaj și fără menajamente, insistând asupra dezechilibrului social și a sărăciei poporului, a inculturii și a situației precare a Țării Românești.

Sub aspect lingvistic, trebuie subliniat faptul că Matei al Mirelor este unul dintre precursorii unui fenomen sociocultural cu o bogată ilustrare până spre sfârșitul secolului al XIX-lea. Schimbările de cod cu româna sunt, prin urmare, o consecință a biculturalismului și bilingvismului ce caracterizează societatea din Țările Române în perioada prefanariotă și fanariotă.

SURSE

- Agapetos 1994: Agapetos Diakonos, *Der Fürstenspiegel für Kaiser Iustinianos*, ediție de Rudolf Riedinger, Würzburg.
- Βασίλειος Α΄ 2009: Βασίλειος Α΄ Μακεδόν, *Δυο παραινετικά κείμενα προς τον αυτοκράτορα Λέοντα ΣΤ΄ τον Σοφό*, ediție de Κωνσταντίνος Δ.Σ. Παϊδας, Editura Κανάκη [Κείμενα Βυζαντινής Λογοτεχνίας 5], Atena.
- Legrand 1881: Matei al Mirelor, *Ἐδῶ γρηγομεντίνας παρράγγελίας ὅπου ἔνου θετήσα μεντόν ἐκλαμπρότατον ἀυθέντην Ἰωάννην Ἀλλεξανδρον βοεβόδα, ὅταν ἤτονεῖς τὸσκαμνίτου*, în E. Legrand, *Bibliothèque grecque vulgaire*, t. II, Paris, p. 231–277.
- Neagoe 1970: Neagoe Basarab, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, text ales și stabilit de Florica Moisil și Dan Zamfirescu, cu o nouă traducere a originalului slavon de G. Mihăilă. Studiu introductiv și note de Dan Zamfirescu și G. Mihăilă, București, Editura Minerva.
- Synésios 2008 : Synésios de Cyrène, *Discours sur la royauté*, în vol. *Opuscules II*, editor Christian Lacombrade, Les Belles Lettres [Collection des Universités de France], Paris.
- Tanașoca 2009 : N.Ș. Tanașoca, *Creație și tradiție literară bizantină. Studii și texte*, București, Editura Unarte.
- Zamfirescu 1969: Dan Zamfirescu, *Literatura română veche*, vol. II, introducere, ediție și note de G. Mihăilă și Dan Zamfirescu, București, Editura Tineretului.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Blum 1981: Wilhelm Blum, *Einleitung*, în vol. Wilhelm Blum (ed.), *Byzantinische Fürstenspiegel*, Hiersemann, Stuttgart.
- Camariano-Cioran 1979: Ariadna Camariano-Cioran, *Parénèses Byzantines dans les pays roumains*, Études byzantines et post-byzantines, Bucharest, p. 117–133.
- Hörandner 2009: Wolfram Hörandner, *Les conceptions du bon souverain dans la poésie byzantine*, în Paolo Odorico (éd.), *«L'éducation au gouvernement et à la vie». La tradition des «Règles de vie» de l'Antiquité au Moyen-Âge*. Colloque international, Pise, 18 et 19 mars 2005, organisé par l'École Normale Supérieure de Pise et le Centre d'études byzantines, néo-helléniques et sud-est européennes de l'E.H.E.S.S., Actes sous la direction de Paolo ODORICO (Autour de Byzance 1), Centre d'études byzantines, néohelléniques et sud-est européennes. École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris.
- Hunger 1987: Herbert Hunger, *Βυζαντινή λογοτεχνία: η λόγιακοσμική γραμματεία των Βυζαντινών*, vol. I: *Φιλοσοφία, ρητορική, επιστολογραφία, γεωγραφία*, ΜΙΕΤ, Αθήνα.
- Koutrakou 1996: Nike-Catherine Koutrakou, *Photius on Kingship. Classical Rhetorical Echos?*, în „Skepsis”, VII, p. 162–176.
- Mazilu 1998: Dan-Horia Mazilu, *Recitind literatura română veche*, vol. II, București, Editura Universității din București.
- Mullett 1996: Margaret Mullett, *The Imperial Vocabulary of Alexios I Komnenos*, în Margaret Mullett, Dion Smythe, *Alexios I Komnenos*, Papers of the second Belfast Byzantine International Colloquium, 14–16 April 1989, Belfast, Belfast Byzantine Enterprises.

- Παῖδας 2005: *Κωνσταντῖνος Παῖδας, Η Θεματική των βυζαντινών Κατόπτρων Ηγεμόνος της πρώιμης και μέσης περιόδου (398–1085), Συμβολή στην πολιτική θεωρία των Βυζαντινών*, Αθήνα, Γρηγόρη.
- Panou: Nikos Panou, *Sevastos Kyminitis on the Perfect Ruler: Byzantine Imperial Ideology in the Court of Constantin Brâncoveanu* (studiu nepublicat, consultat și citat cu acordul autorului).
- Panou 2006: Nikos Panou, *Greek-Romanian Symbiotic Patterns in the Early Modern Period. History, Mentalities, Institutions (I)*, „The Historical Review”, „La Revue Historique”, vol. III, p. 71–110.
- Pippidi 2001: Andrei Pippidi, *Tradiția politică bizantină în Țările Române în secolele XVI–XVIII*, București, Editura Corint.
- Russo 1939: D., Russo, *Studii istorice greco-române*, București, Fundația pentru Literatură și Artă.
- Sapovici 2016: Anca Mihaela Sapovici, *Sfaturile lui Matei al Mirelor către Alexandru Iliăș: între tradiție și inovație*, în Luminița Botoșineanu, Ofelia Ichim, Florin Teodor Olariu (editori), *Proceedings of the International Conference „Linguistic and cultural contacts in the Romanian space Romanian linguistic and cultural contacts in the European space”*, Iași, 16–18 September 2015, Roma, Aracne Editrice, „Danubiana”, 2016, p. 395–406.
- Sapovici 2017: Anca Mihaela Sapovici, *Schimbări de cod între greacă și română în scrierile Mitropolitului Matei al Mirelor*, „Limba română”, nr. 3, 2017, p. 391–408.
- Stănescu 1974: E. Stănescu, *Préphanariotes et phanariotes dans la vision de la société roumaine des XVIIe – XVIIIe siècles, în Symposium. L’époque phanariote*, 21–25 Octobre 1970, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki.
- Tanașoca 2008: Nicolae-Șerban Tanașoca, *Unitate și diversitate în literatura parenetică bizantină, în Tradiție spirituală românească și deschidere spre universal*, Putna, 18–20 august 2007, Caietele de la Putna.
- Vincent 1998: Alfred L. Vincent, *Byzantium Regained? The History, Advice and Lament by Matthew of Myra*, *Thesavrismata* 28, p. 275–374.

MATTHEW OF MYRA. ADVICES TO ALEXANDRU ILIAȘ: THEMES, RHETORIC, LANGUAGE

ABSTRACT

Written at the beginning of the 17th century by the abbot of the Dealu Monastery, the Epirot Matthew, Honorary Metropolitan of Myra in Asia Minor and addressed to Alexandru Iliăș (1616–1618), the prince of Wallachia, the Advices represents the second literary success of the parenetic species in the Romanian space, after the Teachings of Neagoe Basarab to his son Theodosius. In his creative approach, Matthew reported at a well-established tradition, cultivated since Antiquity and throughout all the history of the Byzantine Empire. In analyzing this work, we therefore considered not only the Byzantine parenetic tradition, but also its ties with this “tutelary presence” (Dan Horia Mazilu) from the history of the Romanian literature represented by the Teachings of the Wallachian Prince.

Moreover, the linguistic phenomenon illustrated within the Advices of Matthew of Myra highlight a socio-linguistic phenomenon with a rich illustration during the Phanariot period: the codeswitchings between Greek and Romanian. Thus, Matthew is one of the precursors of cultural and linguistic facts which the massive presence of the Greek ethnic element in the Romanian countries has favored since the first decades of the 17th century.

Keywords: bilingualism, code-switching, Greek diaspora, parenetics, post-byzantine literature